

th Century Venice. Iako je u Veneciji od 16. stoljeća postojao poseban ured za upravljanje vodama, *Savi esecutorio alle*, praktično znanje ruralnoga stanovništva nije zanemarivano. Istaknuo je da su ruralni prostor i okoliš bili dio političkoga pitanja, ali i sama politika, zbog čega su prije planiranja projekta konzultirali ribare, a zatim bi planove projekta nerijetko predstavljali javno da bi ruralno stanovništvo ponovno moglo dati svoje mišljenje. Valentina Janković Barbarić s Hrvatskoga katoličkog sveučilišta održala je izlaganje *Rural Spaces and People on the Estates and in the Documents of Chernkoczy Family During 16th Century*, gdje je uz kratak pregled povijesti obitelji Črnkoci prikazala obiteljski posjed u Zagrebačkom polju. Upozorila je na potencijal darovnica, donacija i drugih posjedovnih dokumenata, koje je i predstavila, u proučavanju ruralne povijesti. Zaključila je da toponimski podaci, opisi prirodnih obilježja posjeda i spomen seoskoga stanovništva komparativnom analizom daju uvid u ruralni prostor i njegovo stanovništvo. Posljednje izlaganje sekcije, time i prvoga dana konferencije, održala je Matea Jurić Matulić s Hrvatskoga katoličkog sveučilišta, naslovljeno *Ottoman Threat and Everyday Life in Rural Societies in the Middle of 16th Century. Ottoman Prisoners from Steničnjak Estate in 1565*. U popis zarobljenika s posjeda Steničnjak 1565. godine upisan je 501 zarobljenik, zabilježen osim svetačkim i narodnim imenom, i onim motiviranim vanjskim karakteristikama i zanimanjima. Upisivano je i ako je zarobljena cijela obitelj, gdje je imenovana samo glava obitelji. Autorica je zaključila da je antropometrijskom analizom popisa zarobljenika, kao i drugih protostatističkih izvora, moguće proučavati društvene strukture.

Ovom konferencijom pokazan je potencijal istraživanja ruralnih prostora koristeći se novim metodama istraživanja i interdisciplinarnim pristupom. Izlagači su zaključili i među sobom se složili da neki izvori koji

su korišteni u istraživanju drugih tema, primjerice gospodarskih i političkih, čuvaju vrijedne podatke o ruralnom stanovništvu, samo je potrebno postaviti prava pitanja. Prikazana su dosadašnja postignuća u ruralnoj historiografiji ne samo regionalnih povjesničara nego i gotovo cijele Europe. Okupljanjem povjesničara iz raznih dijelova Europe i svijeta ostvarena je namjera organizatora konferencije o otvaranju mogućnosti suradnje i potaknuta ideja za daljnji razvoj unutar ove grane.

Marija Lendarić

Sekcije *Krajolik u mijeni: Istraživanje odnosa čovjeka i zemlje u „dugom” 18. stoljeću i „Sve ostaje u familiji” – Upravljanje službama, posjedovanje nekretnina i zemlje u „dugom” 18. stoljeću, Sedmi kongres hrvatskih povjesničara (Osijek, 26. rujna 2024.)*

U sklopu Sedmoga kongresa hrvatskih povjesničara, koji se održao u Osijeku od 25. do 28. rujna 2024., dvije sekcije bile su posvećene povijesti hrvatskih zemalja i stanovništva u 18. stoljeću. Jutarnji program u četvrtak 26. rujna otvoren je sekcijom *Krajolik u mijeni: Istraživanje odnosa čovjeka i zemlje u „dugom” 18. stoljeću*. Kao što naslov sugerira, osnovna je odlika toga odnosa uzajamnost: priroda nije samo medij nego i pokretač promjene. Naime, proučavano razdoblje obilježilo je malo ledeno doba, kao što je u izlaganju *Analiza agrarne proizvodnje na slavonskim vlastelinstvima tijekom prve polovine 18. stoljeća* pokazao Milan Vrbanus (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje). Kvantitativnom analizom komorskih i desetinskih popisa te gradiva valpovačkoga vlastelinstva autor je detaljno prikazao promjene u agrarnoj proizvodnji tijekom petogodišnjega razdoblja, počevši s 1707. godinom. Usustavljeni podaci o ratarskoj proizvodnji otkrivaju

da je urod više puta podbacio i tako ugrozio egzistenciju seljaka.

Osim brojčanih pokazatelja, razorne posljedice vremenskih neprilika potvrđuju i narativna vrela, koja je u izlaganju *Vremenske (ne)prilike, prirodne pojave i gospodarenje plemićkim posjedima u središnjoj Hrvatskoj s kraja 17. i u 18. stoljeću* predstavila Valentina Janković Barbarić (Hrvatsko katoličko sveučilište, Sveučilišni odjel za povijest). Riječ je o prepisci u kojoj su članovi obitelji Črnkovečki opisivali, među ostalim, vremenske uvjete i njihov utjecaj na svakodnevni život. Autorica je istaknula da građa obiluje i zabilješkama o subjektivnom doživljaju prirodnih nepogoda, koje se zbog afektivnoga naboja mogu proučavati i iz perspektive povijesti emocija. Važnost pisama uopće naglasila je Teodora Shek Brnardić (Hrvatski institut za povijest, Odjel za ranonovovjekovnu povijest) u izlaganju naslova *Prosvjetiteljska zapažanja Slavonije, Like i Banata: pisma grofa Franza Josepha Kinskog supruzi tijekom ratne kampanje 1788. godine*. Za razliku od povjerljive korespondencije obitelji Črnkovečki, pismo grofa Kinskog učeni je izvještaj koji sadržava zapažanja o posjećenim krajevima, kao i preporuke za njihovo uređenje.

Prosvjetiteljskim intervencijama u okolišu bavila se i Iva Mandušić (Leksikografski zavod Miroslav Krleža) u izlaganju *Zagrebački vrtovi i perivoji na prijelazu 18. u 19. stoljeće*. Autorica je upozorila na ulogu biskupa, građanstva i plemstva kao promicatelja novih krajobraznih rješenja i trendova, a ocrtala je i cirkulaciju novih hortikulturnih ideja preko tiska i školstva. Ulozi visokoškolskih institucija u teorijsko-gospodarskoj valorizaciji zemlje posebnu je pozornost posvetio Zrinko Novosel (Hrvatski institut za povijest, Odjel za povijesne izvore i digitalnu povijest) u izlaganju *Zemlja i upravljanje zemljom u hrvatskoj ekonomskoj misli od recepcije katedralizma u 18. stoljeću do nove financijalne znanosti u prvoj polovici 19. stoljeća*. Usporedbom radova Josepha von Sonnenfelsa i Ferdinanda Albelyja autor je

uz pomoć alata i metoda digitalne historije pokazao da je, usprkos strogom institucionalnom okviru kraljevskih akademija u Ugarskoj, katedralistička misao s vremenom ipak bila revidirana.

Međutim, bez obzira na modifikacije ekonomskoga znanja, zemlja je i dalje bila ključni resurs, što se ogledava i u kartografskim izvorima koje je protumačio Robert Skenderović (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje) u izlaganju *Reljefna uvjetovanost rasporeda naselja u Brodskoj pukovnji – analiza karata iz 18. stoljeća iz zbirke Austrijskog državnog arhiva*. Karte u 18. stoljeću nisu bile izrađivane u mjerilu, stoga predimenzionirani elementi upućuju na prioritete kartografa: reljefne osobine prostora prikazane su u kontekstu vojnih, urbanističkih, ali i gospodarskih potreba. Naime, zemlja je u pretežito agrarnom društvu ranoga novog vijeka i dalje bila glavni izvor prihoda. Nasljeđivanje obradivih površina zato je bilo pravno regulirano, što je u izlaganju „*Vinograd illiti sad koje od brata moga ostao i menie ostavlyen u ovu kondiciju...*” – *poljoprivredna zemljišta u pečuškim oporukama 18. stoljeća* pokazala Eldina Lovuš (Hrvatski institut za povijest, Podružnica za povijest Slavonije, Srijema i Baranje).

Osim nasljeđivanjem, pravo na uživanje zemlje stjecalo se i vojnom službom, osobito u netom oslobođenoj Slavoniji. Međutim, iako su habsburške vlasti planirale dodjeljivanje poljoprivredno korisnih zemljišta krajišnicima, ubrzo se pokazalo da su propisane naknade nedostižne. Obradive površine bile su neravnomjerno raspoređene među satnijama, zbog čega su vlasti nakon Sedmogodišnjega rata pristupile amelioraciji terena. Zahvati su uspješno provedeni do osamdesetih godina 18. stoljeća, što je na vizualno atraktivan način pokazao Pavao Nujić (Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti) u izlaganju „*Zemlja i služba*” u *Petrovaradinskoj pukovnji 18. stoljeća*. Navedeni rezultati potvrđeni su i u izlaganju *Zemlja kao resurs*

i nagrada: dodjeljivanje zemljišnih površina doseljenicima u Slavoniju u 18. stoljeću, u kojem je autorica Sanja Lazanin (Institut za migracije i narodnosti) donijela i demografski presjek doseljenoga stanovništva.

Kao temeljni izvor financijskih prihoda, zemlja je ujedno bila i izvor utjecaja. Izlagači u poslijepodnevnoj sekciji „Sve ostaje u familiji” – *Upravljanje službama, posjedovanje nekretnina i zemlje u „dugom” 18. stoljeću*, koja je organizirana u okviru projekta *Vlast – to smo mi* (Hrvatski institut za povijest i Europska unija u sklopu programa *Next-GenerationEU*), stoga su se bavili spregom imovinske, političke i osobne moći. Nikola Markulin (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Zadru) tako je na primjeru zadarske obitelji Fanfonja objasnio kako se vojnička elita u Mletačkoj Dalmaciji koristila svojim položajem ne bi li stekla vlast nad zemljom i drugim nekretninama. Uz vojnu djelatnost, kao učinkovita strategija stjecanja imovine i (zadržavanja) političkoga utjecaja profiliralo se i ekonomsko poduzetništvo. U izlaganju *Mogućnosti istraživanja obiteljskih i drugih interesnih poveznica među pripadnicima upravljačkih struktura habsburških primorskih gradova dugog 18. stoljeća – primjeri Senja i Rijeke* Vedran Klaužer (Hrvatski institut za povijest, Odjel za ranonovovjekovnu povijest) opisao je nekoliko modela za proučavanje interesnoga umrežavanja domicilnih utjecajnih obitelji i stranih dužnosnika.

U izlaganju *Historiografija o proučavanju društvenih interesnih mreža u upravljačkim strukturama gradova dugog 18. stoljeća* Robert Holjevac (Hrvatski institut za povijest, Odjel za ranonovovjekovnu povijest) ukratko je pružio pregled relevantne literature na kojem radi s kolegom Zlatkom Kudelićem (Hrvatski institut za povijest, Odjel za ranonovovjekovnu povijest) te naznačio teorijsko-metodološke perspektive kojima će se suradnici na projektu *Vlast – to smo mi* koristiti pri daljnjem radu na temi. Nacrt takva istraživanja ponudio je Alexander Bu-

czynski (Hrvatski institut za povijest, Odjel za ranonovovjekovnu povijest) u izlaganju *Bjelovar kao središte moći novoga kova*. Bjelovar je kao novoosnovani grad osobito pogodan za istraživanje upravljačkih struktura: zbog obilja građe moguće je pratiti razvoj gradske elite od samih početaka. Živopisan je bio primjer generala Kleefeldla, kojega izvori opisuju kao odrješitoga čovjeka, osobito u odnosu prema civilnom stanovništvu grada.

Osobnim odlikama i postignućima vojnih službenika bavio se i Juraj Balić (Hrvatski institut za povijest, Odjel za ranonovovjekovnu povijest) u izlaganju *Predstavnici vlasti na krajiškoj zemlji: profili viših vojnih službenika Ličke pukovnije u 19. stoljeću*. Kao temelj za rekonstrukciju poslužili su popisi o vladanju (*Conduit Listen*), u kojima je opisano vladanje pojedinih časnika. Osim što su zanimljivi iz imagološke perspektive, popisi su korisni jer upućuju na postojanje lokalnih upravljačkih struktura: tako je pripadnik jednoga obiteljskoga klana napredovao u službi unatoč lošem vladanju. Sekciju je zaključila Dubravka Mlinarić (Institut za migracije i narodnosti) izlaganjem *Darovana zemlja kao pogodnost ili kazna? Francesco Borelli i upravljanje nizinskim močvarnim tlima sjeverne Dalmacije*, u kojem je analizirala međudonos ratnih razaranja i epidemija mijazmatske groznice te opisala Borellijev pokušaj gospodarske i demografske revitalizacije prostora isušivanjem tla.

Veseli velik broj izlaganja vezanih za 18. stoljeće, ali još i više posjećenost sekcija te konstruktivne i sadržajne diskusije koje su se nakon njih povele. Na kraju nam preostaje čestitati organizatorima na dobro odrađenom poslu, zahvaliti domaćinima na gostoljubivosti i istaknuti da već sada nestrpljivo očekujemo sljedeći kongres povjesničara i rezultate novih istraživanja, koji zasigurno neće izostati.